

In vreemde aarde begraven

De Oostenrijkse successieoorlog (1740-1748)

door Hans Schoenmaker

Brabant heeft twee maal te lijden gehad onder een successieoorlog. De eerste brak uit na het overlijden van Hertog Jan III. De hertog had drie zonen die jong stierven, er was dus bij zijn dood in 1356 geen automatische erfopvolger in de mannelijke lijn. Hij had ook drie dochters, waarvan de oudste, Johanna, gehuwd was met hertog Wenceslaus van Luxemburg. Zus Margareta was gehuwd met de graaf van Vlaanderen en zus Maria met de hertog van Gelre. Johanna volgde Jan III op, maar dat werd betwist door de twee andere partijen. De Brabantse successieoorlog duurde een vol jaar en werd besloten met de toewijzing van Brabant aan Johanna. Vier eeuwen later brak opnieuw een successieoorlog uit waarvan de zuidelijk Nederlanden het slachtoffer werden, toen de keizer die geen mannelijke erfgenamen had overleed.

In 1740 overleed Karel VI, keizer van het Heilige Roömse Rijk. Zijn dochter Maria Theresia van Oostenrijk volgde hem op. Anderen aasden eveneens op de keizerskroon met als gevolg dat Pruisen, Beieren, Saksen, Spanje, Sardinië en Frankrijk Maria Theresia aanvielen. Zijzelf kreeg hulp van Rusland, Engeland en de Republiek der Verenigde Nederlanden.

In 1744 vielen de Zuidelijke Nederlanden in Franse handen en daarmee werd Brabant eens te meer frontgebied. Dat betekende schade van doortrekkende en van bivakkerende legers, inkwartiering, brandschatting en plundering. De paniek die de inval van de Fransen veroorzaakte bleek in augustus 1746 toen Jan Baptist Gerrits, wonende te Hilvarenbeek, in ondertrouw wilde met Marij van Oudheusden en de Beekse koster in het trouwregister schreef "sijn door den schoolmeester te Diessen in absentie van mij wegens het algemeen vlugten wegens de nabijheid der Franse armee in ondertrouw aangetekent".

Na de Vrede van Aken in 1748 trokken de Fransen zich terug. Maria Theresia bleef keizerin tot haar dood in 1780.

Inkwartiering

Het Staatse leger bestond voor een deel uit eigen regimenten beroepssoldaten. Daarnaast waren er regimenten buitenlanders in dienst van de Republiek, zoals Zwitsers, Duitsers, Schotten en Engelsen.

Op 4 november 1746 waren vier compagnieën van het Regiment van Constant¹ in Diessen aangekomen. Ze werden voor een nacht ingekwartierd bij Diessenaren. Bij Andries Otten overnachtte de kapitein met knechten en paarden, de weduwe Jan Liebregts gaf onderdak aan vier personen en ook de weduwe Jan Cools, die aan het Laar woonde, had een officier, knechten en paarden te gast. Andries van Dommelen had slechts plek voor één persoon. Lambert Witlox op de Haghorst kreeg vijf militairen over de vloer en molenaar Cornelis van Gijsel van de Achterste molen in Baarschot zelfs zes. Weduwe Anthony Smits in Baarschot spande de kroon met tien personen, maar zij was naast boerin en bierbrouwer van het Witte Kruis ook logementhouder.

Soldaat in het regiment van Gotha in 1746.

¹ O.l.v. de Zwitserse kolonel David Luis Constant de Rebecque, regimentscommandant in dienst van de Republiek der Verenigde Nederlanden.

Totaal werden 160 militairen ingekwartierd in Diessen, 80 in Haghorst en 90 in Baarschot. Daarnaast was er ook een "kamp tussen Beeck en Diessen" gelegen, getuige de 1.055 takkenbossen, die daar afgeleverd werden. Het regiment Saxon Gotha lag toen op de Diessense heide.²

Brouwerij Het Witte Kruis in Baarschot vóór de Tweede Wereldoorlog.

Eind 1748 had Diessen nog steeds te maken met inkwartieringen. Ditmaal twee bataljons van de prins Swartburgh. Joseph Baijens en zijn dochter Maria Catharina deden hun beklag bij de drossaart en schepenen over de luitenant, die bij hen ingekwartierd was n.l. "dat hij eerstelijk in de keuken van hem den hoet en pruijk verscheijde mael van sijn hoofd heeft geslagen en als doen sijn degen uijtgetrocken en Baijens ook verscheijde maelen daar mede geslagen". Naderhand kwam hij terug "met sijn blanken degen in de handt, waar op de kinderen van Baijens toeriepen "Vader gaat lopen". Daarnaast heeft de luitenant de dochter "verscheijde malen weg gestooten" en haar broer met sijn degen het huis uitgeslagen".³

De kosten werden door de overheid vergoed. In 1657 bepaalden de Staten Generaal al, dat als soldaten in tijden van oorlog een herberg bezochten, de waard "sal van elcken soldaet geven drie stuivers ende een halven voor de cost bij dage, ende eenen pot Beecx bier, ende 's nachts overblijvende, twee potten Beecx bier".

Schade in Diessen

De schade voor de gemeente Diessen in 1746 toen het geallieerde leger van 19 tot en met 21 juli "doormarcheerde en nedersloeg" bedroeg f 1878-11-0⁴ voor takkenbossen, hooi, stro, haver en koren. Nicolaas Vingerhoets verloor naast schade in huis "500 mutsaerts, 20 eijke en berke-bomen". Bij Albertus Couwenberg werd "koren, boekweit, haver, hooi en een beslagen aardkar" meegenomen. Bij de kinderen Corn. Andriessen werden 90 berkenbomen gekapt en Hendrik Pluijm raakte een huif en 10 vaten reuzel kwijt. Cornelis Janssen miste zijn koperen handketel en twee emmers met ijzeren banden. Bovendien had hij veel schade geleden door "de paarden in de beemden, gelegen aan de pastorije" (bij de Oude Pastorie).

² RAT, Dorpsbestuur Diessen 1679-1810, stukken betreffende inkwartieringen en leveringen t.b.v. legers.

³ Archief van de schepenenbank van Hilvarenbeek, Diessen, Westelbeers en Riel 1522-1810, nr. 1331

⁴ 1878 gulden, 11 stuivers en nul centen.

Molenaar en boer Cornelis van Gijssel van de Achterste molen in Baarschot had maar liefst 292 gulden schade: "4000 pond hooij, 1300 mutsaerts, 650 eike en berkebomen, schade in rogge, boekwijt, spurrie, gras en houtgerief om in den koorn-watermolen te brengen"⁵.

Fragment van een manuscript-kaart van circa 1841 met in het midden de watermolen van Cornelis van Gijssel op de Reusel, aangeduid met WM.

Ook in Baarschot leed weduwe Smits van brouwerij het Witte Kruis grote schade o.m. droog hout, de karhuif, 120 bussels bestemd voor de dakdekker, negen draaibomen en het zomerzaad.

Hand- en spandiensten

Het verblijf van het leger bracht verplichtingen mee voor de dorpen om hand- en spandiensten te leveren, anderzijds zorgde het ook voor inkomsten voor de bewoners. In 1747 en 1748 leverde Diessen zes pioniers die in Den Bosch, fort Crèvecoeur en Loon op Zand voor 76 dagen werk leverden, twee timmerlieden, vijf pioniers die in Bostel en Steenberghe werkten en vier pioniers "tot Waalwijk geleverd en gearbeit 26 dagen ten diensten van den landen". Peter van Spreuwel pionierde vier dagen in Den Bosch "met schoep en spaeij". Daarnaast bracht Diessen nog 150 gulden in rekening voor het leveren van pioniersgidsen.

Op 11 juni werden vier karren met een paard bespannen in Den Bosch afgeleverd "op ordre van sijn hoogheijt den vorst van Waldijk als generaal en chef van de geallieerde armee om roggemeel en broot te laden en te transportereren naar Eijndhoven". De voerlieden verdienden hier f 2-10-6 per dag mee. Van 19 tot 23 juli 1746 werden 27 karren geladen met 1600 pond hooi, 260 vaten haver, 1327 bossen stro, 1100 takkenbossen en 4 karren gekloofd hout voor het hoofdkwartier van de graaf van Betlehem in Bergeijk en Achel.

Voor het regiment Waldijk vervoerde men hun zieken en bagage "met vijf karren met 2 paarden en nog 3 voerspanpaarden" naar Tilburg. De Diessenaren reden drie keer naar het leger in Loon op Zand met "13 karren geladen met balken, micken en meijen tot decking van de latrine, mitsgaders piquetpalen". In 1748 werden "8 carre tot Moergestel aan het hospitael" geleverd. De Diessenaren, die over een kar beschikten verdienden hier goed aan. In 1747 werd het leger afgelost en werden de voerlieden betaald: *Andries Otten f 160.0.0; Gijbert van Sibben f 110.0.0; Jan van Spreuwel f 60.0.0.*

⁵ Geriefhout t.b.v. onderhoud aan de molen.

In vreemde aarde begraven

In het begrafenisregister, bijgehouden door de koster van Diessen vinden we een aantal overledenen, die dienst deden in het Staatse leger, dat ofwel hier gelegerd dan wel op doortocht was.⁶ Overledenen werden in de dichtstbijzijnde plaats begraven. In Moergestel werd op 22 november 1747 "Thomas Johansche, soldaat in de Compagnie van de heer captijn Loskelder van het Regiment Bethlehem, alhier in winterkwartier leggende" begraven. Vaak volgden de gezinnen de dienstdoende vader, waardoor we ook overleden kinderen van soldaten tegenkomen in het archief. In het Overlijdensregister van Diessen komen we de volgende personen tegen:

23 april, 1747, een kind van een soldaat van het Keijzerlijk regiment van Botta, pro deo.

Het regiment van Botta (infanterie) speelde van 1739 tot 1775 een rol in het Staatse leger o.l.v. Anton Otto Marquis von Botta d' Adorno.

16 januari 1748, een kind van Jan Machiel Jongman, soldaat onder Saksen Gotha, pro deo.

Het regiment Saksen Gotha, opgericht in 1744, was een Infanterieregiment (2.000-3.000 man), bestaande uit twee bataljons, elk met een compagnie grenadiers en zes compagnieën musketiers. Het werd opgericht door kolonel Willem, Prins van Saksen Gotha. In 1746 was Maastricht de garnizoensplaats.

10 november 1748, Quirinus Mieser, grenadier onder het regiment van Schwartzberg onder de compagnie Pamberg.

11 december 1748, Jan Machiel Onraet, soldaat onder het regiment van Schwartzberg, onder de compagnie Pamberg.

17 december 1748, Christiaan von Goerschen Capitijn onder het regiment van Schwartzberg.

Het regiment infanterie Schwartzberg, opgericht in 1633, is vernoemd naar George Frederik vrijheer van Schwartzberg en Hohenlansberg. Het garnizoen was in 1746 in 's-Hertogenbosch gelegerd. Het geallieerde leger dat Bergen op Zoom in 1747 moest ontzetten stond onder leiding van Jan Sicco baron thoe Schwarzenberg en Hohenlansberg (1693-1757).

De begraafplaats lag tot 1903 aan de noordkant van de Willibrorduskerk.

De enige sporen, die deze overledenen achterlieten zijn de vermeldingen in de begrafenisregisters. Sommige soldaten lieten andere sporen na. Ze trouwden, zoals Caspar Hoefsteed uit Goch (Land van Kleef), soldaat in het Regiment van Kolonel van Berchum, die in 1736 trouwde met de Beekse Johanna Fransse. Adriaan van Gorkum uit Oisterwijk, die eerder krijsgesvangene in Frankrijk was geweest en nu in het Regiment van de generaal Bronkhorst diende, trouwde op 19-10-1749 te Hilvarenbeek met Johanna Jan de Cort.

F.G.J. Raupp, keizerlijk chirurg uit Hongarije, diende in het Oostenrijkse leger ten tijde van de Successieoorlog. Hij vestigde zich in Bergeijk en werd stamvader van een bekende artsenfamilie waarvan een nakomeling burgemeester van Bergeijk werd en vier een straatnaam hebben gekregen in Bergeijk, Roermond, Nuenen en Tilburg.

⁶ Inventaris doop-, trouw- en begraafboeken van Diessen. Registers van begravenen 1680-1805.